

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

สมบัติมีค่าในพระศาสนา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

วิสฺขารคตฺ จิตตฺ ตณฺหาณํ ขยมฺชณฺคาคิฯ

เราบวชมาในพระศาสนา จะออกมาจากตระกูลใดก็ตาม ฟังทราบว่าจะเข้ามาสู่ตระกูลที่เรียกว่าศากยตระกูล คือตระกูลแห่งกษัตริย์ เพราะองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าท่านเสด็จออกจากศากยตระกูล ทรงสละราชสมบัติทุก ๆ ชั้น แม้ที่สุดคู่พระบารมี คือพระชายาและพระโอรสซึ่งเป็นเสมือนดวงหทัยของพระองค์ก็ทรงสละได้ทั้งสิ้น เพื่อพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ การที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จออกตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ในระยะทางที่พระองค์ผ่านไป ล้วนแล้วแต่อุปสรรคที่จะทรงฝ่าฝืนทุก ๆ กรณี ทางเดินแห่งองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทุก ๆ พระองค์ เดินไปด้วยความยากลำบาก ผู้ไม่มีความพากเพียรจริง ๆ แล้วไม่สามารถจะรอดพ้นบ่วงแห่งมารไปได้

บรรดาเราทั้งหลายซึ่งเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าจงพิจารณาว่า พระองค์ได้ดำเนินไปอย่างไร จงเป็นผู้มีจิตใจมุ่งหวังอย่างมั่นคง เพื่อก้าวไปตามรอยพระบาทแห่งพระองค์ คำว่า สุปฏิปันโน อสุปฏิปันโน ญาญปฏิปันโน สามิจิปฏิปันโน ภควโต สวากสงฺโฆ ล้วนแล้วแต่พระองค์ทรงวางร่องรอยไว้เพื่อให้บรรดาสาวกทั้งหลายเดินตาม จึงจะสมชื่อสมนามว่า สวากสงฺโฆ คือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจริง ๆ คำว่า สวากแปลว่า ผู้สดับ สดับทั้งทางตา สดับทั้งทางหู คิดทั้งทางใจ วันหนึ่ง ๆ ไม่นิ่งนอนในความคิดที่จะค้นหาเหตุผลเพื่อระวังสำรวมตน ให้เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีสมาธิเพื่อความสงบแน่วแน่เป็นลำดับไป เพื่อปัญญาหาความรู้ความฉลาดใส่ตน ไม่เป็นเช่นนั้นจะเรียกว่าสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้

บัดนี้กิจการงานของเราทั้งหลายได้ละแล้ว ตั้งแต่วันอุปสมบทเข้ามาในพระศาสนา กิจการบ้านเรือนซึ่งฆราวาสเขาจัดทำอยู่ประจำวัน เราได้ละมาเสียทุกประการ ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกักรับกับกิจการทั้งหลายเหล่านั้น มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตนให้เป็น สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดีด้วยกาย ปฏิบัติดีด้วยวาจา ปฏิบัติดีด้วยใจ อสุปฏิปันโน เป็นผู้ตรงต่อทางตรัสรู้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ญาญ เป็นผู้มุ่งประสงค์เพื่อความตรัสรู้ซึ่งญะยธรรม

อยู่ตลอดเวลา สามิจิ เป็นผู้งามอยู่เสมอในอาการแห่งความเคลื่อนไหวของกาย วาจา ใจ ทุกอิริยาบถ ไม่ให้มีการดำหนิตนว่าเป็นไปทางที่ผิดหลักของพระธรรมวินัย อันจะเป็นเหตุให้เคลื่อนคลาดจากความเป็นสาวกของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ในธรรมทั้ง ๔ บทนี้เป็นคุณสมบัติของบรรดาสาวกทั้งหลายที่ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี ถ้าเคลื่อนจากหลักธรรมทั้ง ๔ ประเภทนี้แล้ว แม้จะโกนผม โกนคิ้ว นุ่งผ้าเหลืองก็ไม่เห็นแปลกอะไรกับฆราวาสเขา เพราะฉะนั้นพึงสำนึกตนเสมอว่า บัดนี้เราเป็นนักบวช มุ่งเฉพาะต่อองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ได้มุ่งต่อโลกามิสใด ๆ ทั้งนี้ วันหนึ่งคืนหนึ่งใจของเรามีความสงบกี่ครั้ง มีความเยือกเย็นสบายดี หรือเดือดร้อนภายในใจ ถ้าใจเดือดร้อนพึงทราบว่ามันอยู่ที่ใจของเรา ถ้าใจมีความเยือกเย็นพึงทราบว่ามันดีธรรมเริ่มจะปรากฏขึ้นแล้วที่ใจของเรา ให้ตรองตัวของตัวอยู่เสมอ

การประกอบความพากเพียรอย่างกำหนดเวลา ให้กำหนดสติ สัมผัสกับธรรมที่เรา กำหนดไว้เสมอไป อย่าให้ขาดวรรคขาดตอน ถ้าสติผลอเมื่อใดพึงทราบถึงความเพียรได้ขาดไปแล้วเมื่อนั้น เพราะความเพียรไม่ขึ้นอยู่กับการยืน การเดิน การนั่ง การนอน แต่ขึ้นอยู่กับสติ หรือปัญญา ถ้าเรามีสติประคับประคองจิตใจของเราอยู่เสมอ รู้ความเคลื่อนไหวของใจตนเอง ทั้งที่จะเป็นไปในทางที่ผิดและที่ถูกต้อง เชื่อว่าเป็นผู้มีความเพียร ความเพียรหมายเช่นนี้ การยืน เดิน นั่ง นอน เป็นธรรมดาที่เราจะต้องเปลี่ยนอิริยาบถ เป็นโอสถอันหนึ่งซึ่งจะรักษากายของเราไว้ให้ถึงอายุขัย หรือให้มีความสะดวกสบายภายในธาตุชั้นธัมมของ เรา แต่เรื่องของใจที่จะให้เชื่อว่ามีธรรมเพียรนั้น ต้องขึ้นอยู่กับสติและปัญญาเป็นของสำคัญ

สติคือความระลึก คือรู้ตัวอยู่เสมอ ปัญญา คือความสอดส่องมองดูเรื่องที่มาสัมผัสจากภายนอกเข้ามาสู่ภายใน หรือความกระเพื่อมของใจเราที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ให้มีความรู้สึกอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้นจะเรียกว่าความเพียรไม่ได้ ใครเล่าจะเป็นผู้ทรงพระศาสนาของพระพุทธเจ้าไว้ นอกจากเราซึ่งเป็นนักบวชและเป็นแนวหน้าแห่งบรรดาชนทั้งหลายแล้ว ไม่มีใครจะสามารถในโลกนี้ ถ้าสมณะไม่สามารถจะยังมรรค ผล นิพพานให้เกิดขึ้นได้ด้วยข้อปฏิบัติ ถ้ามีแต่ความท้อใจและความเกียจคร้านแล้ว ศาสนาก็ล่มจมไปเท่านั้น ไม่มีใครจะสามารถทรงไว้ได้ เฉพาะเราซึ่งเป็นนักบวช และเป็นนักปฏิบัติที่โลกเขาให้ชื่อว่าการมรรณด้วยแล้ว ยิ่งเป็นของจำเป็นที่สุด ซึ่งจะพึงสำนึกตัวของเราเสมอ ไม่เช่นนั้นจะเป็นโมฆบุรุษ เปล่าจากประโยชน์ตลอดอิริยาบถ และเสียจุดปัจจัยไทยทานที่ชาวบ้านเขาให้มาวันหนึ่ง ๆ ด้วยความตะเกียกตะกายหามา แต่ละครั้ง ๆ ที่จะได้ให้ทานแต่ละหน นับว่าเป็นความลำบากลำบากไม่น้อย ให้เรารู้สึกตัวเสมอว่า

เวลานี้เราเป็นนักบวชและเป็นลูกศิษย์พระตถาคต พระตถาคตเป็นผู้มีความมองอาภักถาหาญต่อเหตุการณ์ทุกอย่าง ทั้งที่เป็นฝ่ายชั่วและฝ่ายดี เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร เป็นผู้อดทนต่อความลำบากตรากตรำทุก ๆ อย่าง ซึ่งจะมาเผชิญหน้าพระองค์ ไม่เป็นผู้เกียจคร้าน ไม่เป็นผู้นอนตื่นสาย ไม่เป็นผู้เห็นแก่ตัว เห็นแก่ความพ้นทุกข์อยู่ตลอดเวลา นี้เป็นหลักที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ท่านเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งหลักธรรม เราจะเป็นผู้รู้ผู้ฉลาดและตามร่องรอยแห่งพระองค์ได้ ก็ต้องเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมเหล่านี้เหมือนกัน ไม่ใช่จะทรงไว้ซึ่งความเกียจคร้าน ความเห็นแก่ปากแก่ท้อง ความมั่งง่าย ความนอนตื่นสาย ความเห็นแก่ตัวโดยถ่ายเดียว นี้ไม่ใช่หลักธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ให้เราทั้งหลายพึงทราบไว้

การพิจารณาใคร่กำหนดเรื่องอะไร เคยพิจารณาเรื่องอะไร ตั้งใจพิจารณาให้เห็นชัดในส่วนแห่งธรรมที่ตนพิจารณาหรือกำหนดเอาไว้ นั้น อย่าเป็นคนไม่มีหลัก หรือเป็นคนลอยลม หาหลักฐานยึดเหนี่ยวไม่ได้ สติตั้งลงที่ตรงไหนย่อมเป็นธรรมขึ้นมาที่ตรงนั้น ถ้าไม่มีสติ ย่อมไม่เป็นธรรมทั้งวันทั้งคืน สติเป็นของสำคัญสำหรับความเพียร ให้พึงทราบเอาไว้ ใจจะปล่อยให้ความสงบโดยลำพังตนเอง ตลอดวันตายจะไม่ปรากฏผลให้เราทั้งหลายได้รับ ตามธรรมชาติของใจย่อมมีเครื่องหุ้มห่ออยู่เสมอ เครื่องหุ้มห่อของใจนั้นท่านให้ชื่อว่ากิเลส ไม่ใช่เกิดมาจากที่ไหน นอกจากจะเกิดขึ้นจากใจของตนเองเท่านั้น และการฝึกฝนกรรมานที่จะทำตัวเราให้เป็นไปเพื่อความสงบ หรือหมดพยศจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ก็ต้องอาศัยเป็นผู้มีความพากเพียร

พยายามดูจิตใจของตนเสมอ ถ้าส่วนใดเป็นทางชั่วต้องฝืนใจละ จนกระทั่งละได้เป็นลำดับ ถึงกับละขาดไม่มีอันใดเหลือ สิ่งรบกวนเหล่านั้นจะไม่มารังควานจิตใจได้อีกต่อไป เมื่อเราละได้เด็ดขาดแล้ว การทำตัวของเราจะให้พ้นจากอุปสรรค ต้องมีการฝืนบ้างเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะสาวก หรือไม่ว่าครูบาอาจารย์องค์ใด ๆ ที่ท่านปรากฏชื่อลือนามมา ล้วนเป็นผู้ฝ่าฝืนอุปสรรคมาด้วยกันทั้งนั้น ทุกข์เราก็อทราบแล้วว่าเป็นอริยสัจ ถ้าเราไม่พิจารณาให้เห็นทุกข์แล้ว เราจะหลีกเลี่ยงจากทุกข์ไปได้ที่ไหน สมุทัย เป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เกิดขึ้นที่ไหนก็เกิดขึ้นที่ความปรุงของใจ ความปรุงของใจนี้โดยมากถ้าไม่ได้รับการอบรมแล้วต้องปรุงไปในทางที่ชั่วเสมอ ในทางที่จะสั่งสมกิเลสให้มีหรือให้มากขึ้นภายในใจ เพราะฉะนั้น อุบายวิธีกำหนดจิตใจ ซึ่งเรียกว่าภาวนานี้ จึงเป็นแนวทางที่จะแก้สิ่งทั้งหลายที่เป็นเครื่องกีดขวางจิตใจของตนให้ค่อยหมดไปเป็นลำดับ

ใจเมื่อไม่สงบยังจะไม่เห็นคุณแห่งพระศาสนา แม้ตัวเราเองก็ไม่เห็นว่ามีคุณค่าแต่อย่างใด ต่อเมื่อเราได้ฝึกฝนทรมานจิตใจให้เป็นไปเพื่อความสงบแล้ว นั้นแหละจึงจะเห็นว่าธรรมเป็นของมีคุณค่า พระศาสนาเป็นของประเสริฐ แม้ตัวเราเองก็รู้สึกว่าจะเริ่มเป็นผู้มีคุณค่าขึ้นมา ฉะนั้นการพิจารณาจิตใจเป็นของสำคัญ หน้าที่ที่เราจะละถอนสิ่งที่เราได้สั่งสมไว้นี้ เป็นกิจสำคัญยิ่งกว่ากิจการใด ๆ ความเพียรก็เช่นเดียวกัน เพียรพยายามจนเห็นเหตุผลในสิ่งที่พัวพันจิตใจของตน กำหนดดูให้ชัด ตาเห็นรูปจะต้องเกิดความรู้สึกขึ้นภายในใจ หูฟังเสียงก็เช่นเดียวกัน แล้วคลี่คลายดูสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นให้เห็นชัดประจักษ์ด้วยปัญญาของเรา จิตใจเมื่อได้เห็นสิ่งใดด้วยปัญญาแล้วจะยึดถือหรือมันหมายสิ่งนั้น ๆ ต่อไปอีกไม่ได้ จะปล่อยวางสิ่งเหล่านั้นทันที นี่การปล่อยวางต้องปล่อยวางด้วยสติกับปัญญา ถ้าไม่มีสติกับปัญญาเป็นเครื่องรักษาเป็นเครื่องแก้ไขแล้วไซ้ ใจจะไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้

เกิดมาชาตินี้เราก็มียุทธศาสตร์ที่เราอยู่ด้วยใจของเรา เฉพาะวันนี้ก็รู้อยู่เท่านี้ วันหน้าก็ต้องเป็นเช่นนี้ ชาตินี้ก็ต้องเป็นอยู่อย่างนี้ ชาติหน้าไม่ต้องสงสัยว่าใครจะเป็นผู้ทุกข์ พึงทราบว่าเป็นผู้สั่งสมกองทุกข์ หรือเหตุให้เกิดทุกข์เอาไว้ ผู้นั้นแลเป็นผู้จะได้ส่วยทุกข์ในวันนี้ วันหน้า ในชาตินี้ชาติหน้า เป็นผู้จะเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร รับความทุกข์ความทรมานอยู่ไม่รู้ก็กับก็กลับ เป็นหนทางที่ยืดยาวมาก จนไม่มีใครสามารถจะนับอ่านได้ว่าทางจากต้นทาง คือความเกิดเบื้องต้นนี้ ถึงปลายทางคือวิมุตติพระนิพพานนั้น เป็นระยะทางสักกี่เส้น สักกี่ไมล์ ไม่มีใครสามารถที่จะวัดได้ เพราะธรรมชาติอันนี้เป็นธรรมชาติของวิญญู คือหมุนรอบตัวอยู่ตลอดเวลา เราจะวัดให้เป็นเส้น เป็นไมล์ เป็นกิโลเมตรไม่ได้

แต่การพิจารณาก็ต้องพิจารณาตามลักษณะของวิญญูที่หมุนรอบตัวนี้ ถ้าใครพิจารณาวิญญูซึ่งหมุนรอบตัวอันเกิดกับใจนี้อยู่เสมอแล้ว ผู้นั้นแลจะเป็นผู้แก้ไขวิญญูคือตัวหมุนอันนี้ออกจากใจได้ จะถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ที่ท่านเรียกว่าพระนิพพานขึ้นที่ใจดวงนี้เอง หลักสำคัญมีอยู่ที่นี้ ขอให้พากันตั้งอกตั้งใจพิจารณา อย่าเห็นแก่ความท้อแท้อ่อนแอ สติเมื่อตั้งไว้กับอาการอันใด อาการอันนั้นจะเป็นธรรมอบรมจิตใจ หรือเป็นเครื่องเยี่ยวยาจิตใจของเราให้เป็นไปเพื่อความสงบเสมอ ปัญญาที่เช่นเดียวกัน เมื่อกำหนดลงในสภาวะธรรมอันใดเราจะต้องรู้อุบายต่าง ๆ จากสภาวะธรรมนั้น ๆ เป็นลำดับไป เพราะฉะนั้นสติกับปัญญาจึงเป็นธรรมจำเป็นในพระศาสนา

การทำความพากเพียรไม่เห็นปรากฏในจิตใจว่า เป็นไปเพื่อความสงบนี้ ขึ้นอยู่กับความเป็นผู้มีจิตลอย เดินก็เดินไปอย่างนั้น นั่ง ยืน นอน ก็ไม่มีความจำเพาะเจาะจงกับสติ

และปัญญา ความสงบของใจจึงเป็นไปได้ เพราะการปล่อยจิตให้เป็นไปตามอารมณ์นั้น ๆ เราะระบายหรือปล่อยไปอยู่ตลอดเวลา ไม่เคยยับยั้ง หรือหวงห้ามบังคับจิตใจของตนให้เข้าสู่กรอบแห่งสติและปัญญา ถ้าเราบังคับจิตใจให้อยู่ในธรรมบทใดบทหนึ่ง หรือในอาการแห่งกายทั้งหมดจะเป็นอาการใดก็ตามด้วยสติ และล่ามด้วยปัญญาให้เที่ยวอยู่ในสรรพางค์ร่างกายอันนี้ ช่วงสั้นยาวก็ขึ้นอยู่กับปัญญาของเราที่จะพิจารณาได้ลึกตื้นหยาบละเอียดแค่ไหน ถ้าเราพิจารณาอยู่เช่นนี้ไม่นานจะเป็นไปเพื่อความสงบ จะเป็นไปเพื่อความผ่องใส เป็นไปเพื่ออุบายแยกคายเป็นลำดับ

นี่เป็นเพราะเหตุใด ปฏิบัติมาเป็นเวลานานจึงไม่เห็นความรู้ความวิเศษขึ้นภายในใจ ให้เราทั้งหลายทราบในวันนี้ว่าสติกับปัญญาของเราไม่ตั้งใจ โดยเจตจำนงจริง ๆ ตั้งไว้ชั่ววินาทีหนึ่งแล้วให้สูญหายไปเสียเป็นเวลาตั้งชั่วโมง เมื่อเป็นเช่นนั้นรายจ่ายกับรายรับไม่เพียงพอกัน รายจ่ายมากกว่ารายรับ ฟังทราบว่าคนนั้นจะต้องล้มจม การปล่อยจิตใจให้เป็นไปตามอำนาจของวิภูฏะมีมาก การรักษาจิตใจของเราไว้ด้วยสติกับปัญญาให้เป็นไปตามทางวิภูฏะนั้น มีจำนวนน้อยกว่าการปล่อยจิตใจให้เป็นไปตามกระแสของวิภูฏะ เพราะฉะนั้นใจของเราจึงไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความฉลาด ให้ทราบกันไว้เถียวนี้ ไม่เช่นนั้นจะเกิดความเหลวไหลต่อไปอีก

วันหนึ่งคืนหนึ่ง เราไม่ต้องยุ่งกับเรื่องอะไรทั้งนั้น ให้ดูหน้าที่ของตน ดูความเคลื่อนไหวของตนเอง เรื่องของครูบาอาจารย์หรือหมู่เพื่อน ไม่ต้องถือว่าเป็นภาระที่เราจะต้องเกรงกลัว หรือจะต้องกล่าวหาหรือจะรับอารมณ์อันใดจากท่าน ผิดอย่างไรท่านต้องสอนอย่างนั้น แนะนำในทางถูกและบอกในทางผิดเสมอไป จงตั้งหน้าดูตามเรื่องที่ท่านสอนไว้เท่านั้น อย่ามาถือเป็นเรื่อง อารมณ์สำคัญที่สุดให้ดูความเคลื่อนไหวของใจ ซึ่งเป็นตัวอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่เช่นนั้นจะเป็นไปเพื่อความสงบไม่ได้ แล้วเสียไปวันหนึ่ง ๆ หลายวันต่อหลายวันก็กลายเป็นหลายเดือนขึ้นมา หลายเดือนต่อหลายเดือนก็กลายเป็นหลายปีขึ้นมา ชีวิตจิตใจนับวันจะสั้นเข้าทุกวัน ผลประโยชน์จะพึงได้จากคุณงามความดีก็มีเพียงชนิดหนึ่งเท่านั้น ไม่สมกับเราเป็นลูกของพระตถาคตปรากฏตัวในวงของพระศาสนา

หลักความจริงมีอยู่ในกายในจิต เราก็กำหนดสติกับปัญญาลงในหลักแห่งกายและจิตนี้ ทำไมจะรู้ไม่ได้ กายกับจิตเป็นธรรมที่รับรอง หรือเป็นธรรมที่ควรแก่สติปัญญาอยู่แล้วแต่กาลไหน ๆ พระพุทธเจ้าพิจารณาดูกายทุกชิ้น ทั้งที่เป็นส่วนทุกข์ ทั้งที่เป็นส่วนอนิจจัง ทั้งที่เป็นส่วนอนัตตา เหตุใดจึงมีความเฉลียวฉลาดรู้แจ้งด้วยปัญญาในสิ่งทั้งหลาย

ได้เล่า ภายพระพุทธรูปเจ้ากับกายของเราไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด สติกับปัญญาของพระพุทธรูปเจ้าก็คือความฉลาดอันเดียวกัน มีแต่กว้างแคบหรือลึกตื้นต่างกันเท่านั้น

เหตุใดพระพุทธรูปเจ้านำสติปัญญามาค้นคว้าในกายนี้ และรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งหลายเหล่านี้ได้ ส่วนพวกเราทั้งหลาย สภาวะธรรมคือกายและจิตนี้มีอยู่แล้วโดยสมบูรณ์ด้วยกัน เหตุใดจึงไม่ปรากฏผลขึ้นจำเพาะตน เรื่องของทุกข์จะเป็นทุกข์ทางกายก็ตาม ทุกข์ทางใจก็ตาม ประกาศอยู่แล้วทุกขณะ ซึ่งผู้มีสติกับปัญญาจะต้องสะท้อนอยู่เสมอ ในความทุกข์ที่มาสัมผัสระหว่างจิตกับความทุกข์ และกับสติและปัญญาซึ่งเป็นของมีอยู่ในสภาพอันเดียวกัน เหตุใดจึงไม่สามารถรู้ได้ในสิ่งที่มี และไม่ลึกลับแต่อย่างใดด้วย ทุกข์จะเกิดจากอวัยวะแห่งใดก็ตาม จะลึกลับไปจากจิตผู้รับรู้ไม่ได้ จะเกิดขึ้นภายในจิตก็จะลึกลับไปจากจิตผู้รับผู้นั้นไปอีกไม่ได้เหมือนกัน

ถ้าเรามีสติคอยกำหนดดูเรื่องของทุกข์ให้ชัดเจน ไตร่ตรองดูด้วยปัญญาให้เห็นชัดว่า ทุกข์นี้เกิดขึ้นเพราะเหตุใด และเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ทุกข์นี้เป็นเราหรือเราเป็นทุกข์ หรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งในกายนี้เป็นทุกข์ หรือว่าทั้งหมดเป็นทุกข์ หรือใครเป็นผู้หลงตามทุกข์นี้เล่า ถ้าเราใช้ปัญญาอยู่เช่นนี้ เรื่องความแยกกายอันจะเกิดขึ้นจากใจหรือจากปัญญาของเรา จะเป็นไปไม่ได้อย่างไรเล่า นี่ก็เพราะความลอยลมของใจนั่นเอง ไม่ตั้งเป็นหลักเป็นฐาน มีความกลัวต่อเรื่องของทุกข์ จึงไม่สามารถจะรู้แจ้งเห็นทุกข์ แล้วคว้าเอาสุขขึ้นมาเป็นสมบัติของใจได้ ทุกข์จะเกิดมากเกิดน้อย จะตั้งอยู่หรือดับไป ให้พึงทราบวาททุกข์ก็คือทุกข์นั่นเอง ผู้ที่รู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทุกข์ และผู้ที่พิจารณาส่งเหล่านี้ให้เห็นจริงตามความเป็นจริงของทุกข์ ก็คือเรื่องของใจกับปัญญานั้นเอง

ทำความเพียรมาที่วัน กี่ปี กี่เดือน ยังไม่เห็นปรากฏผล เหมือนทุกข์ซึ่งเป็นของจริงไปเที่ยวลึบอยู่ตามถ้ำตามเหว ไม่ได้อยู่ภายในจิตของเราเลย ปลานั้นมีจริงในน้ำ สมบัติมีจริงในแผ่นดิน แต่ที่เราไม่ได้ปลาหรือสมบัติมาเป็นของเรา ขอนี้ขึ้นอยู่กับเรา สมบัติในพระศาสนาเริ่มต้นแต่ ศีลสมบัติ สมาธิสมบัติ ปัญญาสมบัติ วิมุตติสมบัติ และวิมุตติญาณทัสสนสมบัติ สมบัติเหล่านี้ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติแต่ละราย ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการปฏิบัติหนักเบาต่างกันอยู่บ้าง ผลจะพึงได้รับจึงมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงตามความหนักเบาแห่งเหตุที่ทำไว้ เราผู้มาบวชในพระศาสนา ปรากฏเป็นลูกพระตถาคตเต็มภูมิในคำว่าศากยบุตร และเป็นผู้สมควรอย่างยิ่งที่จะเป็นเจ้าของในโลกุตระสมบัติเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป

ในบทธรรมท่านกล่าวไว้ว่า โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามิผล อนาคามิมรรค อนาคามิผล และอรหัตมรรค อรหัตผล สมบัติทั้งหมดนี้ รวม

ลงในวิมุตติญาณทัสสนสมบัติ อันได้แก่นิพพานสมบัติ สมบัติในพระศาสนาซึ่งอยู่ในวงแห่ง สวากขาตธรรม ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว และเป็นนियานิกธรรม สามารถนำสัตว์ที่มุ่งดำเนินตามพระองค์ให้พ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ ถ้านักบวชผู้มีนามว่านักปฏิบัติ ยังไม่สามารถทำตนให้สมควรแก่ธรรมนี้ได้แล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะใครจะเป็นผู้สมควรในธรรมของพระองค์ได้ เพราะสมณะผู้เป็นนักบวชเป็นผู้ใกล้ชิดต่อพระองค์ ทั้งความเป็นผู้มีกิจธุระเครื่องกังวลน้อย ทั้งปฏิบัติเครื่องดำเนินก็สามารถจะทำได้ตามแบบที่พระองค์ทรงดำเนิน

เฉพะอย่างยิ่งผู้อยู่ในป่าซึ่งเป็นที่สงัดวิเวกตลอดเวลาด้วยแล้ว จัดเป็นผู้มีโอกาสเต็มทีในทางความเพียรเพื่อศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนสมบัติให้เกิดขึ้นเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่ขั้นหยาบจนถึงขั้นละเอียด เพราะศีลและธรรมทุกขั้น จะเป็นไปเพื่อความหมดจดสดใสได้ตามขั้น โดยมากย่อมอาศัยการอยู่ในที่สงัด ปราศจากฝูงชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต เราจะเห็นได้จากพระพุทธเจ้าและสาวกพาดำเนินมา ปรากฏว่าท่านเห็นภัยในทางคลุกคลี และกิจการที่จะให้เกิดกังวล และเป็นข้าศึกต่อสมณธรรมเพื่อความอยู่สบายในทิวสนธรรมของพระองค์และสาวกท่าน ในขณะที่เดียวกันทรงเห็นคุณและทรงสรรเสริญในความสงัดมาก เพราะฉะนั้นในพระอิริยาบถ ๔ ของพระองค์เจ้าและอริยสาวก จึงเต็มไปด้วยความเพียรในที่สงัดทั้งนั้น

ธรรมชอบเกิดในที่สงัด ถ้ายังไม่สงัดทั้งภายนอกและภายในใจ ธรรมก็ยังไม่เกิด เมื่อความสงัดทั้งสองได้ปรากฏขึ้นในท่านผู้ใด พึงทราบว่าธรรมเริ่มปรากฏขึ้นในท่านผู้นั้น คือศีลก็เริ่มบริสุทธิ์ สมาธิก็เริ่มปรากฏขึ้นมาในใจเป็นขั้น ๆ ของสมาธิ ปัญญา ก็เริ่มไหวตัวขึ้นมาในขณะที่สมาธิเริ่มปรากฏเป็นขั้น ๆ ของปัญญา ตามแต่ผู้บำเพ็ญจะเร่งตามความปรารถนาของตน โดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ มากีดขวาง เพราะปราศจากสิ่งซึ่งมาก่อความจิตเอนไปสู่ความกังวลในอารมณ์ที่มากกระทบนั้น ๆ เมื่อสรุปลงแล้วธรรมชอบเกิดขึ้นในที่สงัดและในเวลาอันสงัด แม้ผู้ทรงธรรมมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็ชอบประทับอยู่ในที่สงัดตลอดเวลา หากจะมีอยู่บ้างก็สมัยที่พระองค์ทรงทำหน้าที่พระพุทธเจ้า เสด็จเพื่อโปรดเวไนยสัตว์เป็นบางกาลเท่านั้น ที่ทรงเห็นสมควรจะทรงอนุโลมผ่อนผัน เพื่อเวไนยผู้ควรจะได้รับประโยชน์จากพระองค์ เมื่อเสร็จพุทธกิจแล้วก็ทรงงดทันที ไม่ทรงพำเพ็ญเหมือนอย่างสามัญชนทั่วไป

บรรดาเราทั้งหลายที่โลกให้นามว่ากรรมฐานหรือนักปฏิบัติ ควรสำนึกตนอย่างไรบ้าง ถ้าต้องการพุทธะที่บริสุทธิ์และฉลาดไว้ครองหัวใจ ก็ควรตัดแปลงจิตใจ กาย วาจา ไป

ตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าพาดำเนิน จะกลายเป็นสาวกที่บริสุทธิ์ขึ้นมาที่ดวงใจของเราโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าชอบประดิษฐ์เรื่องของธรรมลามกขึ้นครองหัวใจ ก็จะมีนอกกลุ่มนอกทางไปว่า ธรรมชอบเกิดในกลางตลาด เกิดในถนนสี่แพร่ง เกิดในชุมนุมชนคนมาก เช่น ในโรงลิเก ละคร โรงภาพยนตร์ วิทยุ และโทรทัศน์ เหล่านี้ให้โลกเขาได้รำลือว่าเป็นกรรมฐานเอก เพราะมีนัยน์ตาข้างเดียว หมดความห้วนไหว แม้เขาจะเอากระดูกมาแขวนคอเป็นพวง ๆ ก็เห็นว่าเป็นการประดับเกียรติ นี่ธรรมลามก ชอบเกิดกับความคิดเห็นอันลามกเช่นเดียวกัน แม้จะไม่แสดงออกมาภายนอกจนเป็นของน่าเกลียดก็ตาม แต่แสดงความพอใจอยู่ภายในใจของผู้นั้น ก็เป็นของน่าเกลียดเช่นเดียวกัน

ขอให้เราทั้งหลายจงทราบไว้อย่างนี้ แล้วตัดแปลงกาย วาจา ใจ ของตนให้เข้ากับหลักธรรมของพระองค์ ปลงธรรมสังเวชในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย พยายามละกิเลสตัณหา อวิชชาที่เป็นตัวข้าศึกแก่เราตลอดเวลา อayanอนใจในอิริยาบถของตน จงส่งเสริมอบรมสติ และปัญญาอันเป็นเช่นกับดาบไว้ให้เพียงพอ จะได้ต่อสู้กับกิเลสตัณหาอาสวะซึ่งเป็นตัวข้าศึก และกดขี่บังคับจิตใจของเราทุกขณะให้สิ้นสูญไปในวันหนึ่งจนได้ ผู้ใดอยู่ในอิริยาบถด้วยความมีสติและปัญญาประจำตนตลอดเวลา ผู้นั้นและจะเป็นเจ้าของสมบัติอันเลิศ คือ มรรค ผล นิพพาน ในชาตินี้

ขอย้ำอีกครั้งให้ท่านทั้งหลายได้ทราบเสียในวันนี้อะการบำเพ็ญธรรมของทุก ๆ ท่าน สติกับปัญญาเป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะขาดไปเสียไม่ได้แม้แต่ขณะเดียว เพราะสติปัญญาเป็นธรรมเครื่องตื่นและรอบรู้อยู่กับความเพียร ขณะที่อารมณ์เกิดขึ้นภายในใจ หรือผ่านมาจากภายนอก สติกับปัญญาจะต้องทำหน้าที่ต่ออารมณ์ที่มาเกี่ยวข้อง อารมณ์ที่มาสัมผัสกับใจ แทนที่จะเป็นข้าศึกจะกลายเป็นคุณไปได้ เพราะอำนาจของสติและปัญญารู้เท่าทัน การตั้งสติเริ่มเป็นของจำเป็นแต่วันเริ่มฝึกหัดภาวนา เราจะบริกรรมธรรมบทใดมีพุทโธ เป็นต้น จงตั้งสติเข้าใกล้ชิดต่อธรรมบทนั้นในลักษณะเอาเป็นเอาตายจริง ๆ ผลจะปรากฏเป็นความสงบขึ้นมาประจักษ์ใจโดยไม่ถ่วงเวลาให้เนิ่นนาน

ผู้ปฏิบัติโดยมากที่ทำเวลาให้เสียไป โดยไม่ได้รับผลประโยชน์ภายในใจเท่าที่ควรก็เพราะความนอนใจ ไม่รีบเร่งตัดดวงความเพียรด้วยสติและปัญญาในเวลาอายุพรรษาอย่างน้อย ปล่อยให้ไปไปตามกระแสโลก จนไร้ความสำนึกในหน้าที่ของตน และทำตัวในลักษณะขายก่อนซื้อ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดประเพณีทางโลกและทางธรรม ก่อนจะรู้สึกตัวเวลาจึงหายไป ความจริงผู้จะเป็นพ่อค้าเขาลงมือซื้อในราคาถูก แล้วจึงจะขายในราคาแพง พอจะ

เป็นผลกำไรค่าครองชีพและกลายเป็นต้นทุนหนุนกันไป ผู้เจริญในทรัพย์สมบัติเขาทำกัน
อย่างนั้น

ทางธรรมเล่า ก่อนพระองค์จะเป็นครูสอนโลกปรากฏว่า ได้ทรงพยายามฝึกฝน
ทรมานพระองค์มา บางครั้งถึงกับสลบไสลหมดความรู้สึกในพระองค์ก็มี ซึ่งไม่เคยมี
ประวัติของสาวกหรือใคร ๆ จะสามารถทำได้เหมือนอย่างพระองค์ และทรงทำอย่างนั้นมา
โดยไม่ลดละความพยายามถึง ๖ ปี ไม่มีใครทราบว่าจะพระองค์จะเป็นหรือจะตายในเวลาใด
รับความทุกข์ทรมานเช่นนั้นจนถึงวันตรัสรู้ ความเพียรไม่เคยขาดวรรคขาดตอนในพระ
องค์เลย นี่เรียกว่าทรงทำประโยชน์ส่วนพระองค์ให้สมบูรณ์ก่อน แล้วจึงทรงทำหน้าที่ของ
พระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

แม้สาวกเมื่อได้สดับธรรมจากพระองค์เจ้าแล้วก็มุ่งหน้าต่อความเพียร แสวงหาที่
สงบเพื่อกำจัดกิเลสอาสวะออกจากใจ โดยไม่มุ่งโลกามิสใด ๆ เป็นผู้เห็นภัยในความเกิด
ตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่ทุกขณะลมหายใจเข้าออก เพราะความเพียรกล้าซึ่งเกิดจากใจที่เห็น
ภัยในทุกข์มาจนเพียงพอแล้ว ประคองสติปัญญาให้เป็นไปในภายในจิตตลอดเวลาใน
อิริยาบถไม่ลดละ ก็สามารถถอดถอนกิเลสอาสวะออกจากใจได้ด้วยสมุจเฉทปหาน ถึงพระ
นิพพานทั้งเป็นในขณะนั้น นี่เรียกว่าสาวกทำประโยชน์ของตนโดยสมบูรณ์ แล้วจึงเริ่มทำ
ประโยชน์เพื่อโลกเท่าที่ควร และเพื่อเป็นการช่วยพุทธภาระให้เบาลงไป

นี่คือแนวทางของพระพุทธเจ้าและสาวกทรงดำเนินมา มิได้ทรงทำในลักษณะขาย
ก่อนซื้อ ถ้าหากจะทรงทำในลักษณะเช่นนั้นแล้ว อย่างไม่เป็นศาสดาของโลกแน่ ๆ แม้
สาวกถ้าไม่ดำเนินตามที่พระพุทธองค์ดำเนินมา จะเป็นสาวกอรหันต์ขึ้นมาให้โลกกราบไหว้
และถือเป็นสรณะที่สามก็ได้เหมือนกัน แต่การสงเคราะห์กันและกันพอประมาณระหว่าง
โลกกับธรรม จัดเป็นสามิจิกรรมในทางโลก ไม่เป็นความเสียหายแต่อย่างใด นอกจากจะทำ
จนเลยเถิด ลืมหน้าที่หรือการงานของตนไปเท่านั้น ก็บรรดาเราทั้งหลายจะดำเนินแบบไหน
เพื่อสามิจิกรรมในธรรมชั้นสูงขึ้นไป เพื่อประโยชน์ตนและโลกเท่าที่ควร เริ่มตัดสินใจของ
ตนเสียในบัดนี้ เดี่ยวจะสายเกินไป

ถ้าเราจะถือ พุทธิ ธมฺมํ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ให้ถึงใจจริง ๆ ก็ควรรับตามพระพุทธ
องค์ด้วยข้อปฏิบัติ แล้วฝึกหัดจิตใจของตนให้อยู่ในกรอบแห่งสติและปัญญา อย่าปล่อยให้
กิเลสอาสวะหลุดลากจิตใจของเรา ข้ามศีรณะเราไปต่อหน้าต่อตานักเลย รีบเอาสติปัญญา
ความเพียรตามยื้อแย่งจิตมาจากกิเลสเสียบ้าง ไม่เช่นนั้นจะหมดเนื้อหมดตัว ไม่มีอะไร
เหลืออยู่ในความเป็นสรณะ สิ่งที่เหลือจะมีแต่ศีรณะโล้น ๆ ซึ่งไม่เป็นของแปลก ใครทำขึ้น

เมื่อไรก็ได้ อย่าพากันประมาทเห็นว่ากิเลสเป็นของดี และมีประมาณน้อย ความทุกข์
 ทรมานทุกหอย่อมหญ้าที่เป็นอยู่ในสัตว์และสังขารทั่วไป จนทนไม่ไหวก็แตกและตายกองกัน
 อยู่เต็มโลกให้เราเห็นอยู่ต่อหน้าต่อตา ก็เพราะสาเหตุมาจากกิเลสทั้งนั้น เป็นสิ่งผลักดันให้
 เป็นไป อย่าเห็นว่าเป็นมาจากอะไร จงรีบปลุกสติปัญญาที่หลับอยู่ให้ตื่นขึ้น ตามแย่งจิตมา
 จากกิเลสให้จงได้ เราจะเป็นอยู่หลับนอนเป็นสุขสมกับความเป็นสมณะ ซึ่งเป็นเพศที่เย็น
 ของโลก เขาได้กราบไหว้บูชาทุกวัน

ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อสติกับปัญญากำกับความเพียร จิตจะได้รับความสงบสุขไม่เนิ่น
 นาน เมื่อใจสงบลงได้แล้ว จงเร่งความเพียรในบทธรรณของตนตามแต่ถนัดด้วยสติ จนเป็น
 ความสงบได้ทุกโอกาสที่ต้องการ เมื่อจิตถอนขึ้นมาจงเริ่มพิจารณาโดยทางปัญญา โดยถือ
 อากาโรของกายเป็นที่ท่องเที่ยวของปัญญา ในอาการของกายเราจะพิจารณาไปหมดหรือ
 เฉพาะ แล้วแต่จริตของเราไตร่ตรองดู ส่วนแห่งกายลงในไตรลักษณ์ใดมากน้อยแล้วแต่
 ความถนัด แต่ให้เห็นชัดด้วยปัญญาเป็นใช้ได้

สติเป็นของสำคัญมาก อย่าให้พลังเปลืองได้ทุกอย่างดี จะเป็นเครื่องหนุนทั้งสมาธิ
 และปัญญาให้มีกำลังขึ้นอย่างรวดเร็ว นักปฏิบัติผู้ใดพยายามรักษาสติไว้ได้ ผู้นั้นจะเป็นไป
 ได้เร็วในธรรมทุกชั้น แม้ความเคลื่อนไหวทุก ๆ อาการ จงทำสติให้เป็นพี่เลี้ยงอยู่เสมอ จิต
 จะเหินอำนาจไปไม่ได้ เพราะบ่อแห่งอำนาจสมาธิที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ในชาตินี้ ขึ้น
 อยู่กับสติกับปัญญาเป็นของสำคัญ จงพยายามทำสติธรรมดานี้ให้กลายเป็นมหาสติขึ้นมา
 และจงทำปัญญาธรรมดาให้กลายเป็นมหาปัญญาขึ้นมาที่ดวงใจของเรา เมื่อสติมีกำลังจน
 เพียงพอแล้ว เราจะเดินปัญญาพิจารณา แม้กิเลสจะหนาแน่นเหมือนภูเขาลูก ก็ต้องทะลุ
 ไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

อาการของกายทุกส่วนในกองรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ฟังทราบว่าเป็น
 หินลับสติและปัญญาให้คมกล้าได้เป็นลำดับ เมื่อสติกับปัญญามีการสัมพันธ์อยู่กับ
 อาการเหล่านี้ไม่ขาดวรรคขาดตอน เราไม่ต้องสงสัยว่าจะไม่มีสติและปัญญาอันคมกล้า ขอ
 ให้ตั้งสติและคิดค้นปัญญาลงไปในสภาวะธรรมที่กล่าวมานี้ ความสงบของใจแต่ชั้นหยาบจน
 ถึงชั้นละเอียด และความเย็บคายของปัญญาจากชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุด จักปรากฏขึ้นกับใจ
 ดวงเดี๋ยวนี้ อาสวะซึ่งหมักหมมอยู่กับใจมาเป็นเวลานาน จะต้องแตกทลายลงไปโดยไม่มี
 อะไรเหลือ เช่นเดียวกับความมืด แม้จะเป็นของเคยมีมาเป็นเวลานาน พอถูกแสงสว่างเข้า
 กำจัดก็หายไปทันทีที่ขณะนั้น

เพราะฉะนั้นถ้าเราเปื้อต่อความเกิดตายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ไม่มีจบสิ้น จงรีบจับอาวุธคือสติปัญญาให้แนบสนิทกับความเพียร อย่ลดละ เราจะเห็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดภพชาติขึ้นมาจนกลายเป็นป่าช้าของสัตว์และของเราขึ้นที่ใจดวงนี้ ที่น่าขยะแขยงน่าสลดสังเวชอย่างเต็ม ที่ ไม่มีความเห็นโทษใดที่เราผ่านมาแล้วเหมือนด้วยความเห็นโทษแห่งดวงจิตที่ฝังยาพิษคืออวิชชา อันเป็นเชื้อแห่งความเกิดไว้ในตน จนนานหลายกัปนับไม่ถ้วน เมื่อได้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาถึงขนาดนี้แล้ว ใครเล่าจะกลืนยาพิษลงไปสังหารตัวเองทั้ง ๆ ที่รู้ว่ายาพิษ นอกจากจะสลัดทิ้งด้วยความเห็นภัยจนตัวสั้นไปเท่านั้น ความเห็นโทษของวัฏจักรซึ่งอาบยาพิษหมดทั้งดวงด้วยปัญญา ย่อมจะปล่อยวางในทันที โดยจะยอมทนถือไว้ว่าเป็นตนต่อไปอีกไม่ได้เช่นเดียวกัน

เพราะโทษใดไม่เทียบเท่าโทษของจิตที่ถูกอวิชชาเอาเหล็กแหลมปักหลังไว้ ปล่อยให้ระเหเร่รอนไปตามภพน้อยภพใหญ่ เกิด ๆ ตาย ๆ ไม่มีใครจะมาตัดสินปล่อยตัวออกจากทุกข์ คือวัฏจักรนี้ได้ เหมือนเขาปล่อยตัวนักโทษออกจากเรือนจำฉะนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายเมื่อท่านได้พ้นไปแล้ว จึงเปล่งอุทานคล้ายกับเป็นการทำทนายวัฏจักรว่า นายช่างเรือนคือตัณหา ไม่สามารถสร้างเรือนคือรูปกายให้เราได้อีกแล้ว เพราะข้อฟ้า คืออวิชชาเราทำได้ทำลายแล้ว บัดนี้จิตของเราได้ถึงแล้วซึ่งวิสังขาร คือพระนิพพาน อุทานนี้พระองค์ทรงเปล่งขึ้นเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ

ส่วนพวกเราเมื่อไรจึงจะได้เปล่งอุทานเหมือนอย่างพระองค์ท่านบ้าง หรือจะให้กิเลสตัณหาเปล่งอุทานเย้ยหยันทำทนายเราทุกวัน อวิยะและสติปัญญาก็มีอยู่กับตัวของเรา เราไม่เจ็บปวดแสบร้อนในคำเย้ยหยันทำทนายของกิเลสตัณหาบ้างหรือ จะมัวนั่งฟังนอนฟังคำเย้ยหยันของเขาด้วยความเคลิบเคลิ้มจนลืมตัว เป็นการสมควรแก่พวกเราซึ่งประกาศตัวว่าเป็นศิษย์ของพระตถาคตเจ้าแล้วหรือ จะควรแก้ไขปัญหากับกิเลสอาสวะอย่างไรบ้าง เป็นเรื่องควรคำนึงและตื่นตัวด้วยความเพียร พระพุทธเจ้าและสาวกแก้ปัญหากับกิเลสซึ่งเกิดกับพระองค์อย่างไรบ้าง จึงทรงได้ชัยชนะและสิ้นสุดกันลงได้ เราควรรับนำวิธีนั้นมาแก้ไขกับกิเลสซึ่งเกิดขึ้นกับหัวใจของเรา จนได้ชัยชนะอย่างพระองค์ จะสมนามว่าเป็นศิษย์พระตถาคตแท้

อนึ่ง สติกับปัญญาเป็นธรรมซึ่งควรประดิษฐ์ขึ้นได้ในใจของพวกเรา จึงไม่ควรนั่งคอยนอนคอยสติกับปัญญา และมรรค ผล นิพพาน อันสำเร็จรูปมาจากพระพุทธเจ้า พระสาวก และครูอาจารย์โดยถ่ายเดียว สิ่งใดซึ่งสำเร็จรูปมาจากคนอื่น นำมาใช้โดยเราไม่ฉลาดหาอุบายคิดทำขึ้นเองบ้าง ถึงคราวจำเป็นขึ้นมาหาทางอาศัยคนอื่นไม่ได้ เราจะมิแยไปหรือ

เรื่องสติปัญญา ตลอดจนมรรค ผล นิพพาน ถ้าเราคอยเอาความสำเร็จรูปจากพระพุทธเจ้า หรือครูอาจารย์มาเป็นสมบัติของเราโดยถ่ายเดียว ไม่ได้หาอุบายคิดค้นพลิกแพลงขึ้นด้วย สติปัญญาของตนเอง หากมีความจำเป็นซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ทุกระยะกาล หรือเกิดปัญหา เฉพาะหน้าขึ้น เราจะคว่ำหาทางไหนมาได้ทันทั่วที่ เพราะเราไม่เคยตระเตรียมไว้แต่ต้นมือ เราต้องยอมเสียเปรียบกิลเลสหรือเหตุการณ์นั้น ๆ โดยไม่ต้องสงสัย

อนึ่ง พระพุทธเจ้าหรือครูอาจารย์ ไม่เคยชมเชยผู้ที่ฉลาดเพราะการท่องจำมาได้จาก ธรรม หรือสิ่งสำเร็จรูปมาจากคนอื่นโดยถ่ายเดียว แต่ทรงชมเชยบุคคลผู้มีสติปัญญาอันคิด ค้นขึ้นมาโดยลำพังตนเอง และรักษาตนเองให้ปลอดภัยด้วยความฉลาดนั้นเท่านั้น แม้อุบายวิธีที่จะทำศีลให้บริสุทธิ์ก็ดี ทำสมาธิให้เกิดขึ้นก็ดี และอุบายทำปัญญาให้เกิดขึ้นเพื่อ มรรค ผล นิพพานก็ดี พระองค์ตรัสไว้พอประมาณเท่านั้น ส่วนอุบายหรือวิธีการความแยบ คายต่างออกไปเป็นพิเศษนั้น เป็นความแยบคายของโยคาวจรแต่ละราย จะสนใจหาความ ฉลาดแก้ไขตนเอง จะพึงคิดค้นขึ้นมาเอง แม้มรรค ผล นิพพานอันผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับ ก็ ควรจะทราบไว้ว่าไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอยลม คือปราศจากเหตุผล โดยไม่มีสติปัญญาศรัทธา ความเพียรเป็นกุญแจ คือเครื่องมือสำหรับแก้ไข

ธรรมทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ขอให้ท่านทั้งหลายจงตระหนักใจตนเองว่า พระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่มีธรรมคือหลักเหตุผลประจำองค์ของศาสนา ไม่ทรงเอนเอียงไปตามกระแสแห่ง ความกดดันใด ๆ ที่มากระทบ ดำรงพระองค์อยู่ด้วยหลักธรรมตลอดมาแต่ต้นถึงวันตรัสรู้ จนถึงวันนิพพาน ฉะนั้นควรทราบหัวใจแห่งนักบวชของเรา คือการพลีชีพทุกขณะลม หายใจเข้าออกเพื่อพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์องค์ประเสริฐสุดของโลก ด้วยความกล้าหาญต่อความเพียร ในขณะเดียวกันองค์แห่ง พุทธะ ธรรมะ และสังฆะที่ บริสุทธิ์อันเป็นเครื่องตอบแทนจากพระศาสนา จะเป็นสมบัติอันล้ำค่าของเราแต่ผู้เดียว

วันนี้ได้แสดงสมบัติของมีค่าในพระศาสนา ให้บรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลายทราบจะได้ ปลอบปลื้มใจในความเป็นเจ้าของแห่งสมบัตินั้น ๆ ก็นับว่าสมควรแก่เวลา ขอยุติลงด้วย เวลาเพียงเท่านี้

www.Luangta.com or www.Luangta.or.th